

Een onderzoek naar de manier waarop gender een rol speelt in de betrokkenheid van ouders bij hun voetballende zoon

Dr. Inge Claringbould

Universitair Hoofddocent

Universiteit Utrecht

Faculteit Recht , Economie, Bestuurs- en Organisationswetenschap, Departement Bestuurs- en Organisationswetenschap

Bijlhowerstraat 6, 3511ZC Utrecht

i.e.c.claringbould@uu.nl

Dit artikel laat zien hoe gender een rol speelt in de betrokkenheid van ouders bij hun voetballende zoon. Doorgaans moedigen ouders hun kinderen aan om te sporten, omdat zij er vanuit gaan dat jongeren hierdoor positieve waarden mee krijgen die een belangrijke basis vormen voor hun latere leven. Veel ouders zijn betrokken bij hun sportende kind, bijvoorbeeld als toeschouwer, coach of scheidsrechter. Ook in deze betrokkenheid geven ouders hun kinderen diverse waarden mee, zoals in de manieren waarop zij genderonderscheid maken. Dit artikel laat zien hoe vanzelfsprekende gewoontes en omgangsvormen bijdragen aan het creëren van genderongelijkheid in een voetbalvereniging.

Meer dan de helft van de jongens die lid is van een sportclub, is lid van een voetbalclub. De voetbalclub speelt een belangrijke rol in het leven van veel jongens en hun ouders. In dit onderzoek zijn zowel vaders als moeders van voetballende jongens geïnterviewd.

De resultaten laten zien dat vaders niet alleen vaker bij hun voetballende zoon betrokken zijn dan moeders, maar dat vaders en moeders ook op een verschillende manier betrokken zijn bij hun voetballende zoon. Vaders nemen gemakkelijker een superviserende rol in en moeders wat eerder een ondersteunende rol. Deze rolverdeling werkt niet alleen door in de vrijwilligersfuncties, en daarmee in de structuur van de club, maar is ook van invloed op hoe vaders en moeders zich opstellen en gedragen op het voetbalveld. Dergelijke processen waarin ouders genderonderscheid maken binnen de context van de voetbalvereniging lijkt zich 'van nature' te voltrekken. Toch liggen hier keuzes aan ten grondslag, zij het dat deze niet altijd bewust worden gemaakt.

1 | Inleiding

Veel ouders spelen een belangrijke rol bij de deelname van jongeren in sport. Dit doen zij onder andere doordat zij hun kinderen aanmoedigen te gaan sporten, zij vormen een voorbeeld voor hun kind door zelf te sporten of door met hen te sporten. Bovendien hebben zij als toeschouwer of vrijwilliger een belangrijke invloed op hoe jongeren deze vorm van vrije tijd beleven (Claringbould 2011; Fredricks en Eccles 2004). Ouders gaan er doorgaans vanuit dat sport in positieve zin bijdraagt aan de ontwikkeling van hun kind. Volgens hen is sporten gezond, het leert jongeren samen te spelen met anderen, elkaar te helpen, om te gaan met successen, maar het leert hen ook om te gaan met teleurstelling en verlies. Sport wordt door ouders wel gezien als een plek waar hun kinderen maatschappelijke waarden, normen en vaardigheden kunnen leren die van belang zijn voor hun algemene ontwikkeling (Dagkas en Quarmby 2012; Trussell en Shaw 2012). Met andere woorden, de ideologieën van ouders over de opvoeding komen onder andere in sport tot uitdrukking. Ouders hebben een actieve rol in het creëren en in stand houden van dergelijke waarden, doordat zij in diverse hoedanigheden betrokken zijn bij hun sportende kind. Bijvoorbeeld als toeschouwer, als vrijwilliger, of als medesporter. De sportomgeving kan

daarom gezien worden als een plek waar ouders tot uitdrukking brengen wat zij belangrijk vinden voor hun kinderen, en dit betreft ook hun ideeën over gender(on)gelijkheid (Messner 2009). De term gender refereert in dit onderzoek aan 'the structure of social relations that centres on the reproductive arena, and the set of practices (governed by this structure) that bring reproductive distinctions between bodies into social processes'¹ (Connell 2009).

Bijvoorbeeld, wanneer ouders aan hun dochter laten merken dat zij beter kan gaan volleyballen dan voetballen, omdat ze voetbal een mannensport vinden, geven zij hun dochter de impliciete waarde mee dat bepaalde sporten meer voor jongens zijn en andere meer voor meisjes. Hoewel ouders zich daar niet altijd van bewust zijn is de sportomgeving een plek waar genderongelijkheid door ouders wordt bevestigd en in stand gehouden, waardoor jongeren dus leren hoe genderongelijkheid tot uitdrukking komt. Echter, wanneer bijvoorbeeld een voetbalminnende moeder het team van haar zoon zou gaan coachen, dan doorbreekt zij daarmee het dominante idee dat voetbalcoaches mannen zijn. Oftewel de sportomgeving kan ook bijdragen aan het doorbreken van bestaande genderongelijkheid. In dit verband wordt ook wel gesproken van 'doing gender', wanneer gedragingen genderongelijkheid bevestigen, of van 'undoing gender' wanneer zij dergelijke patronen doorbreken (Butler 2004; West en Zimmerman 1987). Genderongelijkheid is daarmee zowel een veranderlijk als een contextueel concept dat in de context van een voetbalvereniging gecreëerd wordt en betekenis krijgt.

In onze huidige samenleving geldt de overtuiging dat sport voor iedereen² toegankelijk zou moeten zijn. Dit betekent dat inzicht in bestaande genderongelijkheid van belang is. Zonder dergelijke inzichten is het immers moeilijk meer gendergelijkheid in de sport te creëren.

De centrale vraag in dit artikel luidt: Hoe creëren ouders gender(on)gelijkheid in de vereniging waar hun zoon voetbalt?

In dit artikel wordt eerst aandacht besteed aan het thema gender in sport, en met name de rol van ouders daarin. Vervolgens worden theoretische inzichten van Lefebvre (1991) besproken, deze worden gebruikt bij het analyseren van de data. Na een verantwoording van de gehanteerde onderzoeksmethode, volgen de resultaten van het onderzoek, waarin zichtbaar gemaakt wordt hoe de ruimte van de voetbalclub ervaren wordt door geïnterviewde ouders. Ten slotte volgt de conclusie en discussie, waarin besproken wordt hoe gender vaak vorm en betekenis krijgt op basis van onbesproken en vanzelfsprekende normen. En wat de consequenties hiervan op individueel en op structureel niveau kunnen zijn.

2 | Georganiseerde sport als mannendomein

Ondanks dat de participatie van mannen en vrouwen in sport vrijwel gelijk is, is de georganiseerde sport (met 4,8 miljoen leden, waarvan 63% mannen) in Nederland in veel opzichten nog steeds een mannendomein (Van Kalmthout et al. 2013). Dat geldt ook voor veel vrijwilligersfuncties in de sport en met name voor bestuurs-, trainings- en coachingsfuncties (Claringbould en Elling 2006). Zo worden bestuursfuncties in de sport in sterke mate gedomineerd door mannen. Hiervoor geldt: hoe hoger het bestuurlijk niveau, hoe minder vrouwen daar over het algemeen in vertegenwoordigd zijn (Claringbould en Knoppers 2012). De besturen van olympische sportbonden in Nederland bestaan momenteel voor 21% uit vrouwen (Elling 2014).

Genderongelijkheid in sportvrijwilligerswerk is ook te herkennen in manieren waarop ouders bij hun sportende kinderen betrokken zijn. Uit onderzoek van Messner en Bozada-Deas (2009) naar hoe ouders in de VS op verschillende manieren betrokken zijn bij hun sportende kind, blijkt dat moeders voornamelijk betrokken waren bij het organiseren van bijeenkomsten, het maken van schema's en de werving van

donateurs, terwijl de vaders functies als coach en scheidsrechter vervulden. Messner en Bozada-Deas beschreven deze processen als een 'natuurlijk sorteerproces' waar de vaders en moeders van elkaar gescheiden werden naar taken en functies. De belangrijkste reden voor het functieonderscheid tussen de vaders en moeders was dat vaders voor de functies als coach en scheidsrechters gevraagd werden en de moeders niet. De bestuurders die de vaders hiervoor vroegen waren zich er niet van bewust hoe ze op deze manier genderonderscheid creëerden.

Genderongelijkheid komt niet alleen in participatiecijfers of taak- en functieverdelingen tot uitdrukking, ook komt het in sport tot uitdrukking in gedragingen die als meer mannelijk of vrouwelijk gedefinieerd worden. Zo worden gedragingen als seksisme, heroïek en moed gezien als typische expressies van mannelijkheid en ze worden door mannen in de sportcontext onderling gebruikt voor het verwerven van status (Pringle en Hickey 2010). Overige uitingsvormen van mannelijkheid hebben vaak betrekking op waarden als competitiviteit, hard werken, kameraadschap, stoer zijn, goed tegen pijn kunnen, etc. (Gottzén en Kremer-Sadlik 2012; Kay 2009)

Sport kan dus gezien worden als een context waarbinnen gender op verschillende manieren wordt gereproduceerd. Daarin spelen ouders een belangrijke rol, wanneer zij betrokken zijn bij hun sportende kind. De manieren waarop gender tot uitdrukking komt, zijn echter contextafhankelijk en kunnen per sport, per club, per team of zelfs per situatie variëren (zie McKay et al. 2000). Hoewel bestaand onderzoek inzicht biedt in hoe genderongelijkheid vaak door onbewuste sorteermechanismen tot stand komt (zie ook Messner 2009), heeft dergelijk onderzoek minder oog voor de waarden, de ruimte en de context waarbinnen dergelijke processen plaatsvinden. Dit onderzoek heeft tot doel meer inzicht in deze processen te bieden.

3 | Theoretisch kader

De onderzoeker gaat er vanuit dat gender gereproduceerd wordt op basis van sociale praktijken in een complexe, maar gestructureerde sociale ruimte (Connell 2009). Om deze sociale praktijken te kunnen analyseren wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van Lefebvre's perspectieven op ruimte(space). Henri Lefebvre (1901-1991) was een invloedrijk Franse socioloog en filosoof die in zijn boek 'The Production of Space' uiteenzet hoe ruimtes sociaal en historisch bepaald zijn. Hij gaat er vanuit dat vrijwel alle ruimtes reeds ontdekt, bezet, in gebruik genomen en betwist zijn. Het gebruik van een ruimte impliceert een machts/onderhandelingsproces 'where the body rediscovers itself in rediscovering use, becomes an opportunity for profit...³⁷' (Lefebvre 1991). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van inzichten van Lefebvre, omdat hij ruimtelijke materialiteit, dat wil zeggen de objecten en fysieke verschijningen(lichamen/mensen) die zich in een ruimte bevinden, verbindt met manieren waarop er in een ruimte wordt geleefd en hoe deze wordt ervaren. Vertaald naar de onderzoeksvraag zal worden gekeken hoe vaders en moeders ruimte innemen in de voetbalvereniging van hun zoon, om dit vervolgens dit te verbinden met de manieren waarop vaders en moeders deze ruimte ervaren. Lefebvre definieert drie manieren waarop een sociale ruimte geproduceerd en begrepen kan worden.

De eerste is 'spatial practice' en heeft betrekking op wat er in een ruimte aanwezig is, wat er te zien is en wat er waargenomen wordt. Het is zowel de waar te nemen ruimte, als ook de materiële productie van een sociale ruimte. Die laatste heeft niet alleen betrekking op de objecten in een ruimte, maar ook op wat er in een ruimte gebeurt en welke interacties er tussen mensen plaatsvinden en wat hun dagelijkse activiteiten zijn. Spatial practice kan bijvoorbeeld betrekking hebben op het gedrag van een scheidsrechter op het veld.

De tweede betreft de 'representations of space' en gaat zowel over opvattingen en verwachtingen, als ook over de beeldvorming of de voorstelling van een ruimte. Hierbij gaat het om ideeën, gedachten en herinneringen die betrokkenen over/aan een ruimte hebben. Deze representaties zijn verbonden met hoe de ruimte geconceptualiseerd is en waar die voor dient. Het betreft ideeën over wat de ruimte produceert, en hoe deze georganiseerd of geordend is (of zou moeten zijn) via systemen van controle en toezicht. Het heeft tevens betrekking op de kennis en mogelijkheden die de ruimte biedt en het heeft betrekking op omgangsvormen en normen in de ruimte. Representations of space kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de verwachting dat scheidsrechters op het veld meestal mannen zijn, waardoor een vrouwelijke scheidsrechter opvalt.

De derde manier waarop een ruimte kan worden begrepen noemt Lefebvre 'spaces of representation', of ook 'lived spaces', dit is de ruimte zoals die betekenis krijgt door de aanwezigheid van mensen die zich erin bevinden en de symbolen en voorstellingen die zij daarbij gebruiken. Een ruimte vertegenwoordigt mensen/lichamen (bodies⁴), die sociale (machts-)relaties tot uitdrukking brengen. Dit is de ruimte waarin sociale verschillen tot uitdrukking komen. Het betreft een dynamische proces, waarin de gebruikers een ruimte kunnen domineren, waar onderhandelingen plaatsvinden, maar waarin ook niches en tegenstellingen kunnen ontstaan. Lived spaces kan bijvoorbeeld betrekking hebben op hoe in de club gesproken of onderhandeld wordt over het vervullen van scheidsrechtersposities door vrouwen.

De hier besproken perspectieven op ruimte zijn in praktische zin nauwelijks van elkaar te scheiden, omdat ze elkaar veronderstellen en beïnvloeden. Desalniettemin zijn ze bruikbaar voor onderzoek naar representaties van gender, omdat ze de mogelijkheid bieden om gebeurtenissen in een ruimte op verschillende niveaus te kunnen interpreteren (zie ook Tyler en Cohen 2010; Van Ingen 2003). Het onderzoek van Tyler and Cohen (2010) gebruikt zowel Lefebvre's perspectieven op ruimte als ook Butler's performatieve analyse van gender om te onderzoeken hoe het materiële lichaam gender representeert in een universitaire organisatie. Op overeenkomstige manier wordt gender in dit onderzoek bestudeerd. In sportonderzoek zijn relatief weinig artikelen verschenen die Lefebvre's perspectieven op ruimte gebruiken. Van Ingen (2003) stelt in haar onderzoek naar de manier waarop Lefebvre gebruikt wordt in sportonderzoek dat in diverse onderzoeken weliswaar de nadruk ligt op 'place', maar dat er weinig onderzoek is naar hoe sociale relaties in de ruimte vorm en betekenis krijgen. Volgens Van Ingen (2003) is Lefebvre's theorie echter uitermate bruikbaar om de relatie tussen identiteit en de ruimte waarin een identiteit tot uitdrukking komt te kunnen begrijpen en reconstrueren. Lefebvre benadrukte met zijn ideeën de relatie tussen ruimte, identiteit en mogelijkheden tot identiteitsontwikkeling en politieke belangen. Deze relatie maakt het mogelijk sociale en structurele kenmerken en belangen van een organisatie te verbinden met ervaringen van individuele mensen.

4 | Methode

Voor dit onderzoek zijn bij twee verschillende voetbalclubs in Utrecht twaalf semigestructureerde interviews gehouden met ouders (zes vaders en zes moeders) met een voetballende zoon in de leeftijd van 6-16 jaar oud die op verschillend spelniveau actief waren⁵. De dataverzameling vond plaats in 2010. De geïnterviewde ouders behoren tot de sociale middenklasse. Om te voorkomen dat sociale klasse in dit onderzoek zou interacteren met genderongelijkheid, is ervoor gekozen ouders te interviewen die uit dezelfde sociale klasse afkomstig zijn. Er is in dit onderzoek gekozen voor het interviewen van ouders van voetballende jongens, omdat de voetbalcultuur in Nederland een grote impact heeft op opgroeiende jongens. De Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) kent in 2012 een ledenaantal van on-

geveer 1,2 miljoen, waarvan een kleine 1,1 miljoen mannen. In totaal zijn er bijna een miljoen jongens lid van een sportvereniging en de helft daarvan is lid van een voetbal vereniging (NOC*NSF 2012). Dit betekent dat relatief veel van de sportende jongens te maken krijgt met geïnstitutionaliseerde waarden en gedragingen in het voetbal.

De interviewtopics zijn gebaseerd op de uitkomsten van eerder onderzoek (zie de paragraaf: 'Georganiseerde sport als mannendomein'). Hieruit blijkt dat sport zowel een mannendomein is als dat het mannelijke waarden representeert, tevens blijkt dat vaders vaker bij hun sportende kinderen betrokken zijn dan moeders. In dergelijk onderzoek zijn de rol en ervaringen van ouders bij dit proces echter nauwelijks onderzocht. De interviews concentreerden zich daarom op de volgende topics: a) de rol van vaders en moeders bij hun voetballende zoon, b) de betrokkenheid van de ouders als vrijwilliger in het voetbal van hun zoon, c) ideeën van ouders over de (sport)opvoeding van hun kinderen, en d) de betrokkenheid van de partner van de geïnterviewde bij het voetbal van hun zoon. De interviews duurden 60-90 minuten en zijn allen letterlijk uitgeschreven.

Daarnaast is er aan de besturen van beide clubs gevraagd om informatie over de verdeling van mannen en vrouwen in vrijwilligersfuncties in de clubs. Bovendien is gedurende drie dagdelen bij beide clubs geobserveerd. De observaties vonden plaats voor, na en gedurende de wedstrijden van verschillende jongensteams en tevens vond een observatie plaats van een wedstrijd van een jongensteam tegen een meisjesteam. Zowel gedurende als direct na de observaties zijn veldnotities opgetekend en uitgewerkt. Er is vooral gelet op eventuele discrepanties tussen wat de ouders in de interviews over hun eigen gedrag naar voren brachten en wat de onderzoeker over het gedrag van ouders als toeschouwer, als coach/trainer en als scheids-/lijnrechter observeerde. Op basis van deze vergelijking zijn geen opvallende verschillen aan het licht gekomen.

De analyse van de interviews en de observaties vond plaats met behulp van het kwalitatieve data analyseprogramma MAXQDA. De onderzoeker startte met het open coderen van de interviews (Boeije 2005). Daarbij had de onderzoeker aandacht voor genderonderscheid naar taken en functies, maar ook voor wat als mannelijk of vrouwelijk werd gedefinieerd en ook voor onderscheid tussen de geïnterviewde ouder en diens partner.

Op basis van deze data en met behulp van de theoretische begrippen zijn de meningen en ideologieën van ouders ten aanzien van gender geanalyseerd en beschreven.

5 | Resultaten

De resultaten worden op basis van de hierboven beschreven perspectieven van Lefebvre gepresenteerd. Ze laten zien hoe vaders en moeders op verschillende manieren taken verrichten en posities innemen in een club en wat dit betekent voor de betrokkenheid van ouders bij hun voetballende zoon.

Spatial practice: De activiteiten van vaders en moeders

Op basis van de interviews en de observaties werd inzicht verkregen in hoe gender betekenis kreeg op basis van de posities die ouders in de sociale ruimte innamen.

In beide bezochte voetbalverenigingen vervulden vaders vaker vrijwilligersfuncties, zoals scheidsrechter, lijnrechter, bestuurder, commissielid, coach en trainer. Van de 76 functies als bestuurder, coach/trainer of scheids/lijnrechter die er in het bestuur van de ene club te verdelen waren, werden er drie door vrouwen ingenomen. Voor de andere club gold dat van de 133 functies als bestuurder of coach/trainer er 16 door vrouwen werden vervuld. Moeders zijn meer geneigd de meer informele vrijwilligerstaken

op zich te nemen. Zij doen vaker kantinenwerk, of ze doen 'dingen eromheen', zoals het dragen van de waterzak, rijschema's maken, etc. Ook zijn de moeders meer bij het voetbal van hun zoon betrokken wanneer hun zoon relatief klein (een F-je) is, dan wanneer hij ouder wordt. Moeders verdwijnen langzamerhand uit de club wanneer hun zoon ouder wordt.

Deze betrokkenheid van vaders en moeders laat een verschillend gebruik van de sociale ruimte zien. Mannen vervullen vaker structurele taken, terwijl vrouwen meer ondersteunende ad hoc taken vervullen. Op wedstrijddagen is dit zichtbaar in het veld, omdat mannen scheidsrechter en lijnrechter zijn. Ze bewaken en controleren op die manier letterlijk en figuurlijk het veld en de manieren waarop het spel gespeeld wordt. Bovendien zijn er op wedstrijddagen in het algemeen meer mannen, veelal als toeschouwer, op het terrein aanwezig. Daarmee vervullen vaders vaker functies die te maken hebben met de formele regels, normen en waarden die in de club gelden en zij vervullen tevens functies die deze regels, normen en waarden controleren. De ruimte die vrouwen innemen is kleiner en meer beperkt. Echter bij jongere kinderen staan er meer vrouwen langs de kant van het veld, dan bij de wat oudere kinderen (Veldnotities, feb. 2010).

Op de vraag waarom de posities in de club zo duidelijk verdeeld zijn op basis van gender, geeft een vader het volgende antwoord:

Structuur dwingt gedrag af... bij club X [noemt naam] ...daar hebben ze een bepaalde structuur rondom het werven van vrijwilligers. Die is per definitie magericht. Het zijn mannen die mannen benaderen. Bij club Y [noemt naam] is dat anders, want daar moet iedereen meedoen. Dus dan dwingt de structuur meer gelijkheid af. En als je een door mannen gedomineerde structuur hebt, dan is het niet raar dat je voor veel dingen naar mannen kijkt. En dat moeders de shirtjes mogen wassen. (Gerard)⁶

Deze vader definieert de structuur in de club weliswaar als een gewoonte, maar erkent tevens dat deze in principe veranderlijk is.

Een andere vader reflecteert als volgt op de vraag waarom de taak- en functieverdelingen zo ongelijk zijn: "Volgens mij komen ze niet eens op het idee dat dames een voetbalteam zouden kunnen coachen. Het komt niet in ze op. Volgens mij is het zo plat." (Ruud).

In dit voorbeeld definieert de vader de vanzelfsprekendheid van taakverdelingen en het gebrek aan kritische reflectie in de club als belangrijkste oorzaak voor de scheve taakverdelingen. Het is de gewoonte die maakt dat het beeld van een ongelijke man-vrouw verdeling niet opvalt en normaal gevonden wordt. Echter, deze ongelijke verdeling en de zichtbaarheid ervan in de sociale ruimte, beïnvloeden manieren waarop vrouwen en mannen de ruimte ervaren.

Representations of space: Individuele ideeën en verwachtingen.

Deze paragraaf laat zien welke ideeën, ervaringen, voorstellingen en herinneringen voetbalouders hebben over het vervullen van taken of over het innemen van posities.

Een vrouw die zelf het wedstrijdsecretariaat in een van de voetbalclubs is gaan doen, vertelt:

In het begin had ik het idee dat voetbal een mannenwereld was, dan dacht ik 'Vinden ze het eigenlijk wel leuk dat wij vrouwen hier ook rondlopen?' Ik zit in het wedstrijdsecretariaat met alleen maar mannen. En dan zie ik mezelf zitten en denk 'Nou zit ik hier'.

Interviewer: Hoe voelt dat?

Moeder: Ik heb er geen last van.

Interviewer: En hoe zien zij het?

Moeder: Dat heb ik wel eens gevraagd en misschien durven ze het niet in mijn gezicht te zeggen, maar volgens mij vinden zij het prima. Of het echt anders is weet ik niet. Soms valt het me ineens op, kijk je om je heen, en dan zie je alleen maar mannen. (Carla)

Het feit dat de vrouw als enige vrouw tussen allemaal mannen zit, roept bij haar een soort vervreemding op. Ze vraagt zich af hoe ze betekenis zal, kan of moet geven aan haar eigen 'andere' lichaam ten opzichte van de overwegend mannelijke lichamen. Het citaat maakt duidelijk dat het 'anders' zijn een ervaring van onzekerheid met zich meebrengt over het innemen van een positie ten opzichte van een dominante meerderheid.

De manieren waarop taken en functies in de voetbalvereniging tussen mannen en vrouwen zijn verdeeld beïnvloeden ook de ideeën en beelden die de ouders hebben over het vervullen van zo'n functie. Een van de moeders vertelt bijvoorbeeld dat zij het niet ambiëert om lijnrechter of coach te worden. Toen de interviewer vroeg waarom ze dat niet wilde, antwoordde ze:

Moeder: Omdat ik denk dat ik dat helemaal niet kan.

Interviewer: Is er nog een andere reden?

Moeder: Ook omdat geen van de dames het doet. En als je denkt dat je het niet kunt is niet zo handig als ik me daar als eerste dame tussen zou moeten begeven.

Interviewer: Zou je het met zijn tweeën doen?

Moeder: Ja, dat zou kunnen.

Interviewer: Zou het verschil maken?

Moeder: Ja dat zou zeker verschil maken. (Loes)

De aanwezigheid van meer andere vrouwen zou volgens deze moeder van invloed zou zijn op haar eigen overwegingen om ook meer zichtbaar te 'durven' zijn in de ruimte. Ook een andere moeder vertelt over waarom ze geen lijnrechter bij het voetbal van haar zoon zou willen zijn. Ze zou zich als enige vrouw erg ongemakkelijk en onzeker voelen en bang zijn voor het commentaar van de mannen om haar heen. Ze zei:

In mijn hoofd hoor ik ze roepen 'stom wijf', maar ik weet helemaal niet of het waar is, want ik ben nooit lijnrechter geweest. Het is meer dat ik bang ben om af te gaan... dat zijn terugkomende twijfels over dat je het [voetbalspel] als vrouw niet snapt. Dat is er op de een of andere manier ingepompt. (Neeltje)

Uit de citaten van beide moeders blijkt dat zij zich zowel bewust zijn van hun gender bij het innemen van een positie op het voetbalveld, als dat zij een soort angst ervaren om zichzelf zichtbaar te maken in een rol die meestal door mannen wordt vervuld. Voor de mannen lijkt dit geen, of nauwelijks een rol te spelen. Zoals een vader zegt:

Vader: Over het algemeen zie je dat vaders gemakkelijker in zo'n rol [scheids- of lijnrechter] stappen dan moeders, dat geldt ook voor het coachen ...

Interviewer: hoe komt dat?

Vader: Ze [vrouwen] kennen de regels niet. Morgen is mijn medeleider er niet. Het kan dus zomaar zijn dat ik wel een grensrechter moet leveren, maar die is er niet, dus dan moet ik zelf gaan vlaggen terwijl er vijf moeders langs de lijn staan. Die vinden namelijk allemaal dat ze niet kunnen vlaggen. (Steven)

Deze vader kan maar moeilijk begrijpen waarom vrouwen niet willen 'vlaggen'. Hij bemerkt wel een zekere weerstand bij vrouwen, maar begrijpt die niet.

Een andere vader vertelt dat hij ook taken doet als er niemand anders is:

Ik ben van de 8 jaar 6 jaar leider geweest en ik vind het nu eens tijd voor een ander. Als er zaterdag niemand is die kan vlaggen of fluiten dan ben ik de laatste in de rij, maar ik doe het wel in geval van nood. (Ray)

Deze vader heeft weliswaar geen zin in dergelijke taken, maar hij toont geen spoor van onzekerheid of angst over het vervullen van een taak. Beide vaders lijken er vanuit te gaan dat de taken zoals lijnrechter of scheidsrechter genderneutraal zijn. Hierdoor blijft de impliciete mannelijke norm die verbonden is met het vervullen van dergelijke taken onzichtbaar. Daartegenover staat dat de moeders zich wel realiseren dat het niet (willen) vervullen van een taak te maken heeft met gender.

Spaces of representation, lived spaces: Mogelijkheden voor verandering

Er bestaan onder de ouders uiteenlopende meningen over de taakverdelingen of over de verandering in taakverdelingen in de voetbalclub. Zoals een vader bijvoorbeeld zegt: "De mannencultuur van het voetbal is niet aantrekkelijk voor vrouwen. Dat kan ik me heel goed voorstellen." (Bake)

Een andere vader stelt:

Het gaat erom dat het aan de vrouwen zelf is om iets te laten zien, en als man moet je hen een kans geven, maar je moet hen er niet toe verplichten. Ik zeg niet dat vrouwen voetbalcoach moeten worden, maar als ze dat zouden willen dan moeten ze dat zeker doen. Maar ik heb er geen belang bij en ik zie er geen meerwaarde in. Je kunt op een gegeven moment wel zeggen dat mannen en vrouwen hetzelfde zijn maar dat is natuurlijk niet zo. Mannen en vrouwen zien er anders uit, hebben een ander lijf en hebben andere hormonen. We proberen vaak om die verschillen weg te poetsen, maar dat moet je volgens mij niet willen. (Ben)

In het citaat verwijst de vader naar de eigen keuze van vrouwen om een positie in het voetbal in te nemen. Bovendien lijkt hij te zeggen dat vrouwen in essentie misschien zo anders zijn dan mannen dat ze geen functies in het voetbal willen vervullen. Het is simpelweg niks voor hen. De vader verwijst niet naar een voetbalcultuur waarin vrouwen niet welkom zouden zijn of waarin ze zich niet op hun gemak voelen. Het is met andere woorden geen verantwoordelijkheid van de club of vereniging dat er weinig vrouwen in vrijwilligersfuncties vertegenwoordigd zijn, bovendien hebben vrouwen (als voetbalcoach) volgens hem ook geen meerwaarde. Een andere vader ziet diverse nadelen van praktische aard wanneer er meer vrouwen in bijvoorbeeld trainers- of coachfuncties zouden zijn:

Je moet niet vergeten dat als je echt vrouwelijke trainers wilt hebben, dat dat lastig communiceert in kleedkamers. Er zijn altijd al mensen die zich al om gaan kleden terwijl de coach nog instructies geeft. En dat geeft wel eens problemen. (Ray)

Wanneer er een vrouw coach of trainer zou zijn, zou dat volgens een vader ook andere problemen opleveren:

Als ik voetballer zou zijn en ik moet luisteren naar een vrouw, daar heb ik toch wel moeite mee.

Interviewer: Waarom?

Vader: Gewoon van nature, ik weet niet waarom... Een vrouw die mij gaat vertellen hoe ik iets moet doen... dat werkt averechts. (Bart)

De voorbeelden laten zien hoe mannelijkheid de norm is in de bestaande clubstructuur en hoe dat op verschillende manieren tot uitdrukking komt. De uitspraken van vaders hebben voornamelijk betrekking op dat het lastig kan zijn als vrouwen trainer worden, terwijl over de vanzelfsprekendheid waarin mannelijke trainers 'normaal' gesproken participeren geen discussie wordt gevoerd. Daarmee blijft de mannelijke norm onbesproken, terwijl die bij het beoordelen van anderen weldegelijk een belangrijke rol speelt.

Hiertegenover staan enkele verhalen van moeders die wel coach van een team zijn geweest. Toen een moeder werd gevraagd hoe het komt dat er geen andere vrouwelijke coaches zijn, antwoordde ze:

Ik denk dat dat afhankelijk is van de gezinssituatie. Als je een eenoudergezin hebt of dat je het met zijn tweeën verdeelt. Bij mij [eenoudergezin] is het geen kwestie of ik het wel of niet leuk vind. Het is vanzelfsprekend dat ik het doe. Ik ben ook de enige moeder die altijd komt. En dan ga je het vanzelf leuk vinden. (Karin)

Deze moeder is van mening dat ze eigenlijk geen keuze had, omdat ze geen mannelijke partner heeft om haar zoon te supporten. Een andere moeder antwoordde op dezelfde vraag:

Vroeger was het nog erger. Ik denk dat er vroeger helemaal geen vrouwelijke leiders waren. Dat is iets wat nu langzaam op gang komt. In de F, was er een lesbische vrouw, zij was trainer. Voor wat betreft de meer voetbaltechnische zaken, zijn lesbo's absoluut de aanjagers. Daar moeten we het van hebben. En dan zie je steeds meer vrouwen komen. Vergeet niet dat het meisjesvoetbal relatief nieuw is. En als die meisjes straks de leeftijd hebben dat ze moeder worden, dan zijn dat typisch vrouwen die wel trainer zullen worden. (Greet)

In beide voorbeelden is de gezinssituatie, of de afwezigheid van een man in het gezin volgens de moeders van invloed op de representatie van mannen en vrouwen in het voetbal.

6 | Conclusie en discussie

De resultaten laten zien dat er zowel sprake is van een sterke ongelijkheid in het aantal mannen en vrouwen in de sociale ruimte, als ook in de manieren waarop zij zich in die ruimte bewegen, én waar ze zich in de ruimte bevinden. Refererend aan Lefebvre's 'spatial practice', valt op dat er niet alleen veel meer mannen op het voetbalveld te vinden zijn, zij bevinden zich ook gedeeltelijk op andere plaatsen in het veld, omdat vaders vaker lijnrechter, scheidsrechter, coach of bestuurder zijn. Bovendien zijn vaders vaker bij de oudere jongens langs de lijn te vinden, terwijl er bij de jongste jongens vaker moeders langs de lijn staan.

Door gebruik te maken van Lefebvre's 'spaces of representation' bij het analyseren van de data, wordt zichtbaar dat vaders ook in hun vrije tijd vaker functies vervullen die toezicht en supervisie representeren en die meer status hebben, terwijl moeders vaker ondersteunende en zorg functies vervullen. Er vindt met andere woorden een onbewuste selectie plaats waarin op diverse manieren een hiërarchisch genderonderscheid wordt gemaakt. Deze resultaten moeten echter vanuit een historisch perspectief worden geïnterpreteerd. Voetbal is oorspronkelijk een typische mannensport, maar het vrouwenvoetbal is gedurende de afgelopen decennia sterk in opkomst. Dit zou een verandering kunnen betekenen in de 'lived spaces', in de (machts-)verhoudingen, tussen mannen en vrouwen.

Uit het onderzoek blijkt tevens dat de verdeling van mannen en vrouwen op het voetbalveld op mesoniveau verbonden is met de organisatiestructuur van de club en op microniveau direct gerelateerd is aan de individuele ervaringen en identiteiten van vaders en moeders. Bovendien hebben deze ervaringen consequenties voor de ideeën en verwachtingen die vaders en moeders hebben ten aanzien van wat er in de ruimte gebeurt en hoe zij zich hiertoe verhouden. Dit betreft Lefebvre's 'representations of space'. Opvallend daarin is dat mannen de onbesproken 'norm' zijn; het wordt normaal, gewoon en vanzelfsprekend gevonden dat mannen in de meerderheid zijn en de norm bepalen. Moeders ervaren vooral dat zij 'anders' zijn, dat zij opvallen en dat zij niet op het voetbalveld thuishoren. Ze houden rekening met een mogelijke veroordeling van degenen die de norm bepalen. Deze aspecten maken hen onzeker over hun eigen aanwezigheid, met als gevolg dat veel moeders in dit onderzoek geen functies in het voetbal willen vervullen. Zo stellen zij zich zo min mogelijk bloot aan mogelijke veroordelingen van anderen. Daartegenover staat dat diverse moeders meer functies zouden willen innemen, mits andere vrouwen dat ook doen. Het besluit om in hun vrije tijd coach of lijnrechter te worden lijkt voor een deel

af te hangen van de mogelijkheid die ze hebben om deze taken aan hun mannelijke partner over te laten. Aangezien gescheiden of lesbische moeders daarin geen keuze hebben, lijken zij eerder een plaats als coach, bestuurder of scheidsrechter in te nemen. Wanneer moeders dergelijke vrijwilligersfuncties vervullen dagen zij als het ware de geïnstitutionaliseerde genderongelijkheid uit.

Ouders vormen in hun gedrag een voorbeeld voor hun (sportende) kinderen. Dit betekent dat het gedrag van ouders en dus ook hoe zij bijdragen aan genderongelijkheid door kinderen meestal gezien wordt als een 'normale' situatie. Wanneer ouders daarentegen patronen van genderongelijkheid weten te doorbreken, leren jongeren dat het ook anders kan.

In dit onderzoek legitimeren sommige ouders de bestaande genderongelijkheid op basis van uitspraken waarin gesteld wordt dat vrouwen zelf niet anders willen of dat vrouwen nu eenmaal anders zijn. Een dergelijke legitimering is echter kortzichtig, omdat a) het geen rekening houdt met de voorbeeldrol die ouders hebben in het creëren van gender(on)gelijkheid (Coakley 2006), b) het vrouwen zelf verantwoordelijk houdt voor de bestaande ongelijkheid en het dus een cultuur waarin een structurele ongelijkheid normaal gevonden wordt, niet ter discussie stelt (Claringbould en Knoppers, 2012), c) het een statusonderscheid reproduceert, waarin mannen de zeggenschap en controle over de sport en de vereniging hebben en vrouwen niet (Messner en Bozada-Deas 2009), en d) het geen oog heeft voor hoe structurele ongelijkheden in de voetbalvereniging verbonden zijn met andere institutionele contexten, zoals bijvoorbeeld het gezin en/of arbeidsrelaties.

Dit onderzoek heeft laten zien hoe er een relatie bestaat tussen ruimtes (space) en de lichamen (bodies) die zich in de ruimte van voetbalverenigingen bevinden. Tylor en Cohen (2010) beschrijven deze relatie als volgt: 'We do not simply occupy space, but rather we become ourselves in and through it' (p. 192). Hoewel de sociale ruimte in de hier onderzochte verenigingen formeel open staat voor iedereen, zijn deze ruimtes niet neutraal. Deze sociale ruimtes worden bepaald door een mannelijke meerderheid. Zij vormen de natuurlijke, oorspronkelijke en onopvallende norm die zelf niet ter discussie staat, maar die zich wel het recht toe-eigenen om anderen (lichamen die niet voldoen aan de norm) de norm te nemen en/of over hen te oordelen. Deze normen zijn niet alleen bepalend voor de interactie tussen mensen die zich normalerwijze in de ruimte bevinden en degene die als 'anders' gedefinieerd en gemarkeerd worden, maar ook voor hoe betrokkenen die interactie ervaren. Bovendien betekent het dat de ouders in dit onderzoek uitspraken gedaan hebben binnen de context van hun voetbalclub, en dat diezelfde ouders in een andere context mogelijk andere normen voor gender hanteren. Zo kan een vader in het voetbal meer een superviserende rol hebben, terwijl hij zich in huiselijke kring meer ondersteunend opstelt (Gottzén en Kremer-Sadlik 2012).

Hoewel nadrukkelijk gesteld wordt dat moeders welkom zijn om taken in het voetbal op zich te nemen, geldt dat het onvoorspelbaar blijft hoe er op hen gereageerd wordt als zij controlerende functies als coach, grensrechter of bestuurder op zich gaan nemen. De situatie doet zich voor dat mannen de uniforme norm representeren op voetbalvelden, maar dat zij niet uniform zijn in de manieren waarop zij over anderen oordelen (Puwar 2004). Met andere woorden, moeders kunnen zowel verwelkomd als bekritiseerd worden en dat maakt hen kwetsbaar. Deze willekeur klinkt door in de verhalen van de moeders. 'Andere' of gemarginaliseerde lichamen zijn zich vrijwel altijd bewust van de onvoorspelbare oordelen die het normatieve (mannelijke) lichaam mogelijk over hen heeft. Zelfs als vrouwen volledig geaccepteerd zouden worden in het voetbal, dan zullen zij toch niet vanzelfsprekend aanspraak kunnen maken op deze ruimte en op hoe die in normatieve zin betekenis krijgt (Puwar 2004).

Met dit artikel heb ik geprobeerd meer inzicht te geven in processen die bijdragen aan het creëren van genderongelijkheid in een voetbalvereniging. Voor het creëren van meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen in een vereniging is het doorgronden, begrijpen en bediscussiëren van deze processen van groot belang. Een verbreding van dit onderzoek naar andere sporten zou bovendien kunnen bijdragen aan het verder doorgronden van de rol van ouders bij het creëren van gender(on)gelijkheid in sport.

Noten

- 1 Vrije vertaling (auteur): De structuur van sociale relaties, die gericht is op het reproduceren en creëren van onderscheidtussenlichamen in sociale processen (Connell 2009, p. 11).
- 2 Het principe van gelijke kansen voor iedereen is vastgelegd in de grondwet (artikel 1), deze verbiedt discriminatie op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat.
- 3 Vrije vertaling (auteur): waarin lichamen zichzelf opnieuw ontdekken door zich bewust te worden van de gebruiksmogelijkheden van het lichaam in de ruimte. Dit biedt hen tevens de kans om hiervan te profiteren.
- 4 Voor de vertaling van het Engelse woord 'bodies', wordt in dit artikel zowel het woord 'mensen' als het woord 'lichamen' gebruikt.
- 5 De auteur bedankt Merel Janssen voor haar bijdrage aan de dataverzameling.
- 6 De namen van de ouders zijn gefingeerd.
Vrije vertaling (auteur): We hebben niet simpelweg een plek in de ruimte, maar we worden er eerder onszelf in.

Literatuurlijst

- Boeije, H. (2005) *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Butler, J. (2004) *Undoing gender*. Londen: Routledge.
- Claringbould, I. (2011) *Sport is geen kinderspel*. Nieuwegein: Arko Sports Media/ J.W.H. Mulier Instituut.
- Claringbould, I. & A. Elling, A (2006) *Mannen en vrouwen in sportvrijwilligerswerk*. In: Claringbould, I. *Vrouwen in zicht* (pp. 25-38). Nieuwegein: Arko Sports Media/ J.W.H. Mulier Instituut.
- Claringbould, I. & A. Knoppers (2012) *Paradoxical Practices of Gender in Sport-Related Organizations*. *Journal of Sport Management*, 26, 5.
- Coakley, J. (2006) *The good father: Parental expectations and youth sports*. *Leisure studies*, 25, 153- 164.
- Connell, R.W. (2009) *Gender, Short introductions*. Cambridge: Polity Press.
- Dagkas, S. & T. Quarmby (2012). *Young people's embodiment of physical activity: The role of the 'pedagogized' family*. *Sociology of Sport Journal*, 29, 210 -226.
- Elling, A. (2014) *Ontwikkeling genderdiversiteit sportbesturen 2002-2012 : factsheet*. Utrecht: Mulier Instituut, pdf document, opgevraagd op 4 maart 2014 van <http://www.mulierinstituut.nl/publicaties/>
- Fredricks, J., & J. Eccles, J. (2004). *Parental influences on youth involvement in sports*. In: M. Weiss, *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 145-164). Morgantown: Fitness Information Technology, Inc.
- Gottzén, L. & T. Kremer-Sadlik (2012) *Fatherhood and youth sports: a balancing act between care and expectations*. *Gender & Society*, 26, 639 – 664.
- Ingen, C., van (2003) *Geographies of gender, sexuality and race: Reframing the focus on space in sport sociology*. *International Review for the Sociology of Sport*, 38, 201-216.
- Kalmthout, J., van, J. van der Werff, H. Veerman & T. Daamen (2013) *Sport Aanbieders Monitor 2012*, Arnhem: NOC*NSF/Mulierinstituut
- Kay, T. (2009) *Fathering through sport and leisure*. New York: Routledge.
- Lefebvre, H. (1991) *The production of space*. Vertaling: Donald Nicholson-Smith. Voor het eerst gepubliceerd, 1974. Oxford: Blackwell.
- McKay, J., M.A. Messner & D. Sabo (2000) *Masculinities, Gender Relations and Sport*. London: Sage.
- Messner, M.A. (2009) *It's all for the kids: Gender, families, and youth sports*. Berkeley: University of California Press.
- Messner, M.A. & Bozada-Deas (2009) *Separating the men from the moms: The making of adult sex segregation in youth sports*. *Gender & Society*, 23, 49-71.

Van Nature?

- NOC*NSF (2012) Ledentalrapportage 2012, Retrieved 4 maart 2014 van <http://www.nocnsf.nl/Pringle>, R. G. & C. Hickey (2010) Negotiating masculinities via the moral problematization of sport. *Sociology of Sport Journal*, 2010, 27, 115-138.
- Puwar, N. (2004) *Space invaders: Race, gender and bodies out of place*. Oxford: Berg Publishers.
- Trussell, D.E. & S.M. Shaw (2012) Organized youth sport and parenting in public and private spaces. *Leisure Sciences*, 34, 377-394.
- Tyler, M. & L. Cohen (2010) Spaces that matter: Gender performativity and organizational space. *Organization Studies*, 31, 175-198.
- West, C. & D. Zimmerman (1987) Doing gender. *Gender & Society*, 1, 125-151.